

NAFARROA: EUSKARA BERMATZEKO BIDE BERRIEN BEHARRA

Aramaio, 1999ko irailaren 25a

Andres Iñigo,
euskaltzaina eta Nafarroako ordezkaria

1. LEGEEN ERAGINA

Euskarak Nafarroan egun duen egoerak bi lege ditu oinarri.

a) 1982ko *Foruaren Hobeagotzea* legea. Bere 9. artikulua honela dio: 1) "Gaztelania da Nafarroako hizkuntza ofiziala. 2) Euskarak ere hizkuntza ofizial maila izango du Nafarroako eskualde euskaldunetan. Foru lege batek eskualde horiek zehaztu, euskararen erabilera ofiziala arautu eta Estatuko legeria orokorraren xedearen barruan, hizkuntza horren irakaskuntza ordenatuko du". Ikus daitekeenez, lege honek euskara bigarren mailan jartzeaz gain, Nafarroako eskualde euskaldunetara zokoratzen du. Beraz, ez du gure hizkuntza nafar guztien ondare kulturaltzat hartzen eta, horren ondorioz, nafar guztiek ez dituzte eskubide berak euskarari dagokionez.

b) 1986ko *Euskarari buruzko foru legea* (Vascuenceren legea deitzen zaiona). Lege honek Nafarroa 3 zatitan banatzen du. Zatiketa honen ondorioz, hizkuntza eskubideak ez zaizkio aitortzen nafar bakoitzari nafarra izateagatik edo erkidegoko eremu batekoa edo bertzekoa izateagatik, baizik eta momentu bakoitzean, halaberharrez edo kasualitatez, bizitokia kokatzen duen lekuaren arabera.

Patxi Zabaletak, Euskaltzaindian sarrera hitzaldian (1), aztertu eta aski agerian utzi zituen lege honek ezarritako muga geografikoek eurekin batera dartzaten kontraesanak. Honako adibide hauetan ikus daitezke:

a) Eremu euskaldunean bizi den familia batek, Leitzako batek erraterako, Leitzan bizi den bitartean, bere seme-alabak D erudian hezitzen ahal ditu, baina lan arazoak edo bertze edozein arrazoi dela medio bertze eremu batera joan behar badu bizitzera, Lerinera eman dezagun, seme-alaba horiek euren ikasketak erdal adarrean egitera pasatu beharko dute derrigorrez, ez dute eskubi-

---

(1) Patxi ZABALETA: "Euskaltzaindian sartzea", *Euskera*, XXXIII (2. aldia) (1988, 1), 17-30 or.

derik euskaraz ikasten segitzeko. Baina, alderantziz, Leringo familiak Leitzara etorri behar badu, familia horretako umeez eskubidea dute gartzelaniaz ikasten segitzeko eta Administrazioa behartua dago, eurentzat bakarrik bada ere, Leitzan erdal adarra ezartzera.

b) Nafarroako hiriburua, Iruñea, nafar guztien administrazio, ekonomia, kultura, unibertsitate, gizarte-harreman, osasun zerbitzu nagusi eta abarren zentroa dena, ez dago eremu euskaldunean kokatua. Eta gaur egun Iruñerrian bizi da Nafarroako euskaldun gehiena.

c) Orain dela 12 urte P. Zabaletak zioen, gogoan izan behar zela eremu ez euskalduneko Tafallan Imozko haranean baino euskaldun gehiago bizi zela, eta eremu mistoko Lizarran Larraunen baino gehiago. Gaur egun diferentzia hori askoz ere nabariagoa da: Imotzen 355 ditugu eta Tafallan 1283, Larraunen 1022 eta Lizarran 2041 (2).

Hau dena aski ez dela, *Vascuenceren* legeak, hizkuntza eskubudeei dagokienez, ez du ezer lotzen eta legealdi bakoitzeko Gobernuaren esku gelditzen dira legearen garapenerako hartu behar diren erabakiak. Jokabide honen adibide ditugu, bakar batzuk bertzerik ez aipatzeagatik, azken urte honetako gertakari lotsagarriak, hala nola, FM irrati lizentzien esleipena, Iruñeko Ermitagaña auzoko 17 haurrei D ereduan hezitzeko egindako ukapena, edo Berako Labiaga ikastolari Bigarren Hezkuntzako ikasketen errekonozimendu ofizialaren ukapena.

2. AURRERAPAUSSOAK

Legeak euskara nafar guztien ondare kulturala dela ez ezagutzeaz gainera, Gobernuak 13 urte hauetan lege horren aplikaziorik estu eta zikoitzena aplikatu badu ere, aurrerapausoak eman dira, batez ere irakaskuntzan, bereziki, 3-16 urtekoen artean. Hona hemen datu adierazgarri batzuk (3).

— Nafarroa osoan, D ereduan ikasten dutenen kopurua azkeneko hamar urteetan ia ia bikoiztu da, hots, % 13tik % 21era pasatu da.

— Iaz, eremu euskaldunean, 3 urteko haurren % 84,6 D ereduan matrikulatu zen.

— Eremu mistoan D ereduko ikasle kopurua urtetik urtera gehitzen ari da: iaz 3 urteko haurren % 30,9 D ereduan matrikulatu zen eta bertze % 25 A ereduan.

(2) *Nafarroaren Populazioaren Estatistika*. 1996. *Populazioaren banaketa euskararen eza-gutzari buruz*. Nafarroako Gobernu, 1999.

(3) Iturria: Nafarroako Gobernuaren Hezkuntza Saileko Euskara Zerbitzua.

— Eremu ez euskalduneari ikastola batzuk badira eta irakaskuntza publikoan A ereduko matrikula nabarmenki ari da igotzen: adierazgarri da ikustea 12-16 urtekoen arteko portzentaia % 5,5koa dela eta 3 urtekoena, aldiz, % 37,6koa.

Dena den, irakaskuntzaren esparru honetan, 3-16 urtekoenean alegia, ematen ari den hobekuntzak bere horretan dauka helmuga, Batxilergoa amaitzen dutenenan, euren euskara prozesua segidarik gabe, bukatua geratzen delako, honako bi arrazoi nagusi hauek direla medio:

a) Batetik, unibertsitate sartzearekin batera, euskara ikaste-erabiltze prozesua moztu egiten delako. Selektibitatea urtero gaintzen duten 350 ikasle inguru hizkuntzaz aldatzera behartuak izaten dira, Magisteritzako Haur Hezkuntza espezialitatea hartzen dutenak izan ezik (65en bat neska-mutil osotara). Unibertsitatea ez dago *Vascuenceren* legearen menpe eta, hortaz, Nafarroako Unibertsitate Publikoa libre da nahi duen plangintza antolatu eta martxan jartzeko, batez ere kontuan izanik Nafarroa osorako dagoen unibertsitate publikoa dela. Baina, orain dela gutxi, Goio Monrealek prentsa artikulua batean adierazi zuen bezala, ez dago hizkuntza plangintza egiteko inolako borondaterik (4).

b) Bertetik, irakaskuntza arlotik kanpo: administrazioan, hedabideetan, kultura eta kirol munduan, giza-zerbitzuetan, lan munduan, etab. legeak deus lotzen ez duenez, ezta Gobernuak medioak jartzen ere, erran daiteke ez dela aurrerapauso nabaririk egiaztatzen ahal.

3. GIZARTEAREN JARRERA

Vascuenceren legeak eta Gobernuak ukatzen dutena gizartea ari da aldarrikatzen, *euskarari bai* erraten, batzuetan adierazpen publiko puntukarrietan eta, batez ere jarreran, eguneroko bizitzan. Errandakoa argitzeko datu batzuk azalduko ditut:

a) Inkestek diotenaren arabera, euskararen alde daudenen kopurua gora egiten ari da urtetik urtera:

Urtea	Alde	Aurka	Ez alde / ez aurka
1991	% 22	% 54	% 24
1996 (5)	% 38	% 32	% 30

(4) Gregorio MONREAL ZIA: "Régimen lingüístico e irresponsabilidad académica", Diario de Navarra, 1999-6-12.

(5) *Euskal Herriko Soziolinguistikazko inkesta*. 1996. *Nafarroa. Euskararen Jarraipena II*, Eusko Jaurlaritza, Nafarroako Gobernu.

b) D eta A ereduatan ikasten ari direnen kopurua, 2. atalean aipatu dudan bezala, urtez urte igotzen ari da.

c) Helduen artean ere, euskara ikasten ari direnak gero eta gehiago dira azkeneko hamar urteak konparatzen baditugu (6):

Urtea	Euskaltegi Publikoetan	Euskaltegi Pribatuetan	Osotara
1989	1096	2189	3283
1999	2541	3560	6101

Kontuan hartzekoa da, bertzalde, ikasle gehienen kualifikazio profesionala. Nafarroako Gobernuaren euskaltegietan, behinik behin, ikusten ari baikara, horien artean, gero eta gehiago direla goi mailako ikasketak egin dituztenak, diplomatu eta lizentziatuak. Horretaz gain, funtzionarioen euskaltegian hamar urte horietan 171tik 517ra igo da ikasleen kopurua.

Irakaskuntza datu hauekin batera, aintzat hartzekoa da, Iruñeko Hizkuntza Eskola Ofizialak jadanik 2293 (7) titulu eman dituela eta Nafarroako Gobernuak, EGA azterketa egiten hasi zenetik, 1422 (8).

d) Unibertsitate Publikoan langile, ikasle eta irakasleen kopuru handi bat, behin eta berriz, aldarrikatzen ari da euskararen normalizaziorako plangintza.

e) Hizkuntza plangintza eta euskaraz bizi ahal izateko eskubidea dira etengabe aldarrikatzen ari direna zenbait erakunde, udal eta mankomunitate, sindikatu, etab.

4. BIDE (LEGE) BERRIEN BEHARRA

Gizartea, orokorrean, hitzez eta egitez, aldarrikatzen ari denaren ildotik, azkeneko urte honetan, *Oinarriak* deitutako erakunde legeztatua osatzen duten 16ren bat taldek (Ikastolen Federazioa, Sortzen, Udaletako Euskara Teknikariak, Bertsolari elkarteak, Marmari, Euskal Herrian Euskaraz, AEK, IKA, Ikasle Abertzaleak..., ELA, LAB, STEE-EILAS sindikatuak, bertzeak bertze), *Lege berri baterantz* titulupeko txosten bat kaleratu dute. Txosten horren oinarri honako dokumentu hauek hartu zituzten: 1996an Bartzelonan egindako *Hizkuntza eskubideen Deklarazio Unibertsala*, 1983ko *Llei de Normalització lingüística a Catalunya*, 1982ko *Euskal Autonomi Erkidegoko legea*, eta 1986ko Nafarroako Parlamentuaren *Vascuenceren legea*. Txostengileen ustez, Nafarroan

(6) Iturria: Nafarroako Gobernuaren Hezkuntza Saileko Euskara Zerbitzua.

(7) Iturria: Iruñeko Hizkuntza Eskola Ofiziala.

(8) Iturria: Nafarroako Gobernuaren Hezkuntza Saileko Euskara Zerbitzua.

euskararen normalizazioa bermatuko lukeen legeak kontuan eduki beharko litzuzkeen oinarritzko printzipioak dira bertan azaltzen dituztenak. Dokumentua luzea ez bada ere, hitzalditxo hau gehiegi ez luzatzearren, laburki azalduko dizkizuet, nire ustez, aipatutako txosten horren ideia nagusiak:

Printzipio orokorrak:

— Euskara hizkuntza ofiziala da Nafarroako lurralde osoan.

— Nafarroa lurralde elebiduna denez, bi hizkuntza ofizialak erabiltzen dituzten herritarrek eskubide berak dituzte.

— Hizkuntzaren dimentsio indibiduala eta kolektiboa ezin dira berezi. Hizkuntza komunitatearena da eta komunitateko biztanleak dira erabiltzen dutenak.

— Euskara eta euskal kulturaren transmisioa izatea eskubidea da. Hortaz, euskarak hedabideetan behar adineko presentzia eduki behar du, eta komunitateak euskararen erabilera eta transmisioa bermatzen dituzten baliabideak izateko eskubidea du.

— Nafar guztiek dute ofizialak diren bi hizkuntzak ikasteko eta erabiltzeko eskubidea arlo publikoko jarduera guztietan.

a) Irakaskuntzan:

— 0-3 urtekoentzat: guraso eta tutoreek aukeratuko dute hizkuntza.

— 3-18 urtekoentzat: Gobernuari dagokio irakaskuntza publiko eta pribatuan biztanleen eskubideak bermatzea.

— Lanbide Heziketan: euskaraz ikastearen garrantzia azpimarratzen da, euskara lan mundura eraman eta erabili ahal izateko.

— Unibertsitatean: Ikasleek hautatzen duten hizkuntzan ikasteko aukera eman.

— Helduen euskalduntze-alfabetatzerako: Gobernuari dagokio kontzientzia kanpainak antolatzea eta eskaera guztiei aukera ematea.

b) Komunikabideetan:

Gobernua da, irratigintzan, prentsan, argitalpenetan, informatikan... hizkuntzaren normalizazio maila lortzeko, baliabideak ezarri behar dituenak.

c) Administrazioan:

Biztanleen hizkuntza eskubideak: Gobernuaren administrazio, herrietako administrazio, erregistro, notari, abokatu... izkribuetan, epaitegietan... bermatu behar dira. Gobernuak zirkuito elebidunak sortu eta martxan jartzeaz gain, urtero euskara beharrezkoa den lanpostuen iragarpenak egin behar ditu.

d) Kultura eta kiroltako zerbitzu eta gertakarietan euskararen erabilera normalizatu eta bermatu behar da.

e) Alor sozioekonomikoan:

— Merkataritza jardueretan: salerosketa, banku eragiketan, aseguruetan, lan kontratuetan...

— Publizitatean: errotuloetan, etab.

— Produktu eta zerbitzu eskaintza, idatziz nahiz ahoz, bi hizkuntzetan.

Hasieran aipatu ditudan Vasuenceren legearen mugak eta kontraesanak gainditzen hasteko bidean jarraitzeko dokumentu baliagarria dela iruditzen zait. Txostenaren beraren tituluak dioen bezala Lege berri baterantz abiatzeko oinarritzko puntuak dira, gutxienez eztabaida bideratzeko kontuan eduki beharreko oinarriak.

Euskaltzaindia arautzen duen 1976/573 Erret Dekretuaren 1. artikulua (e) eta f) puntuen arabera, Akademiari dagokio, bere eginkizunen artean, euskararen erabilera aitzinatzea eta hizkuntza eskubideak zaintzea. Ezagunak dira, Euskaltzaindiak bere eginkizun horiek betetzearen bere historian zehar emandako pausoak eta egindako adierazpen eta salaketa publikoak ere, hala nola, 1978ko Konstituzio, 1982ko Foruaren Hobegotzea lege, 1986ko Vasuenceren lege, eta 1998ko FM irratizko lizentzien esleipenen aurrean.

Jagon Saileko Sustapen batzordean eskatu zituztako Nafarroan Vasuenceren legearen ondorioz euskararen erabilera noraino dagoen berri bermatua eta behar harko liratekeen aldaketan lan deskriptiboa. Hori izan da laburki azaltzen saiatu naizena eta, batez ere, aitzina begiratuz, gizartean gai honetaz kezkatutako erakunde batzuek elkarlanean apuntatu dituzten nondik norakoak *Jagon* Sailak eta, finean, Euskaltzaindiak ezagut ditzan.